

7.

Yderligere Oplysninger om Grev Valdemar Kristians Rnslandsfærd

Historisk Tidsskrift, Bind 6. række, 3 (1891)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/hto/hto_6rk_0003-PDF/hto_6rk_0003_81262.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=81262>

pdf genereret den : 28/5-2008

døde mellem 1830 og 1835. Paa Caderousse hænger endnu et Portræt af Rantzau.

7.

Yderligere Oplysninger om Grev Valdemar Kristians Ruslandsfærd 1643—1645.

Af C. Nyrop.

Kort efter mine ovfr. S. 237 flg. trykte Oplysninger om Grev Valdemar Kristians Ruslandsfærd udkom der i Moskva en russisk Bog væsentlig om samme Emne, nemlig Dr. A. Golubzovs „Stridigheder i Trosspørgsmaalet ved det paatænkte Ægteskab mellem Kongesønnen Valdemar og Zarevna Irene“ (Moskva, 1891, 384 S.). Med sædvanlig Velvilje har Hr. Professor Karl Verner hjulpet mig til at faa et Indblik i denne Bogs Indhold, og det har interesseret mig at se, at de to Arbejders Resultater væsentlig ere overensstemmende, saaledes som det ogsaa fremhæves af Hr. Statsraad Thor Lange i en Anmeldelse af dem i Dagbladet for 4. April 1892. — Der er dog et Par Punkter, som jeg kunde ønske at henlede Opmærksomheden paa.

Jeg har ovfr. S. 315 omtalt, at Russerne mente, at man i Danmark helst vilde have, at Greven blev i Rusland, og jeg har herved peget paa, at hans Søster Frøken Kristiane i et Brev til Moderen Fru Kristine Munk udtaler, at der blev „noksom stridt derfor, at man ikke gjerne vilde have haft ham tilbage igjen“. Dr. G. synes at gaa ud fra, at Russerne nødvendigt maatte komme til denne Antagelse. Allerede da Hans Helms i Begyndelsen af 1641 (ovfr. S. 261) var i

1783, død paa Caderousse 24. Septbr. 1839. Begge deres Sønner ere døde. Hertug Fernand 24. Septbr. 1854 paa „Arctie“ paa Hjemrejsen fra Washington, Hertug Ludovic 24. Septbr. 1865 efter at have odelagt en umaadelig Formue. Med ham uddøde Hertugerne af Gramout-Caderousse, og Godset Caderousse blev udstykket.

Kjøbenhavn, fik han Indtryk af, at de danske Stormænd vare glade ved at faa Valdemar Kristian ud af Landet; under sit Ophold i Moskov blev denne kun daarligt støttet fra Danmark; da Gesandterne Oluf Parsberg og Sten Bille i Maj 1644 søgte om at maatte vende tilbage til Danmark (ovfr. S. 307—8), syntes de at ønske, at Greven blev i Rusland, og endelig beretter den Budbringer, Vasilij Apraxin, som Zar Alexiej Michailovitsch i Avgust 1645 — nogle Dage før Grevens Afrejse fra Moskov — sendte til Danmark for foreløbigt at notificere Tronskiftet, ved sin Tilbagekomst, at Kristian IV var vred over, at Valdemar Kristian ikke blev i Rusland.

Dette faar nu staa ved sit Værd, men naar Apraxin yderligere ved at fortælle, at man ikke paany vilde modtage Greven i Danmark, lyder det helt utroligt. Men desuagtet synes der at ligge Noget til Grund for hans Udtalelser, thi Valdemar Kristian er næppe — saaledes som jeg ovfr. S. 323 har antaget — vendt tilbage med Gesandterne. Disse kom til Kjøbenhavn først i Oktober 1645, men Apraxin, der endnu er her til Begyndelsen af November, kan fortælle, hvorledes han i Korfits Ulfeldts Hus blev haardt tiltalt af Leonore Kristine, der lod ham høre, at Russernes Optræden havde gjort hende broderløs. Det berettes da heller ingensteds positivt, at Valdemar Kristian kom tilbage med Gesandterne. Disses „Relation“ giver ingen Oplysning, da den er sluttet i den polske Grænsestad Dorgabus den 31. Avgust 1645; Beretningen i Büschings Magasin ender med, at Greven blev holdt fyrsteligt af den polske Konge paa Rejsen gjennem Polen, og Oberst Hans Friis' Meddelelser, som jeg har støttet mig til, naar jeg antog, at Greven vendte tilbage med Gesandterne, siger kun: „endelig begav vi os derfra [d. e. fra Dantzic] tilvands paa Kjøbenhavn“. Dette „vi“ kan godt forstaas, uden at det behøver at indbefatte Valdemar Kristian. Og det kan da være rigtigt, som det andensteds berettes (Hofman: Efterretn. om danske Adelsmænd, III, S. 231; Gjessing: Ny Samling af Jubellærere, II, 2, S. 280), at Greven inkognito „under en meklenborgsk Herremands Navn“ drog hjem tillands over Hamburg.

Herved forklares det, at Apraxin ikke har set ham i Kjøbenhavn; han er først kommen efter dennes Afrejse. Men kommen er han, thi det gaar ikke an med Russerne at antage, at han slet ikke mere kom hjem til Danmark. Frøken Kristianes Brev taler herimod, og da Svogeren Korlits Ulfeldt i Juni 1646 drog som Gesandt til Holland, skal Valdemar Kristian have fulgt ham (Hofman: Efterretn. om danske Adelsmænd, II, S. 247; III, S. 231). Slangen ender forøvrigt sin Beretning om Grevens russiske Eventyr (Kristian IV's Hist., II, S. 1290) med at sige, at han „strax derefter gik til den kejserlige Armée“, og mærkeligt er det, at Kristian IV allerede i Oktober 1645, altsaa endnu inden Sønnen er vendt tilbage, er stærkt optagen af, i hvilken fremmed Magts Tjeneste han helst skal gaa, om han skal vælge Frankrig eller Tyskland. Kristian IV forhandler herom med Rigsraadet (se ovfr. S. 327), medens Apraxin endnu er i Kjøbenhavn, og muligvis har denne erfaret det, saaledes at det maaske er dette, der væsentlig ligger til Grund for hans Meddelelser¹⁾.

Russernes Antagelse om, at de Danske helst saa Valdemar Kristian vel anbragt i Moskov, kan have haft Indflydelse paa

¹⁾ Efterat Ovenstaaende var skrevet, har Hr. Dr. J. A. Fridericia velvilligt meddelt mig, at Kong Vladislavs IV i et Brev dateret Varshov den 15. November 1645 skriver til Kristian IV, at han „tilbagesender“ (remitter) den fra Rusland hjemvendende Grev Valdemar sund og uskadt. Det synes altsaa, som om Greven først paa denne Tid er rejst fra Polen. Og Dr. Fridericia kan oplyse endnu Mere. Efter Renaudots Recueil hverver Greven den 1. Februar 1646 i Preussen og rejser i Slutningen af April s. A. til Kjøbenhavn; efter et i Holland bevaret Brev af 17. Marts 1646 fra den hollandske Resident i Helsingør har han i Mellemtiden været i Hamburg, og endelig viser et af ham udstedt Brev, at han i Maj 1646 er i Kjøbenhavn. Det er herefter næppe sandsynligt, at han, efter at være sluppen fra Moskov, tidligere har været blot en eneste Dag i Kjøbenhavn. — Efter Datoerne paa to i Rigsarkivet bevarede Breve fra ham var han den 23. Maj 1646 i Kjøbenhavn og den 25. Juni s. A. paa Valdemars Slot.

deres Optræden, men af væsentligere Betydning er sikkert en Betragtning, som Statsraad Thor Lange gjør gjældende i sin ovenfor nævnte Anmeldelse. Han siger: „Efter russisk Opfattelse var, og er det da tildels endnu, ligefrem en Skam for en ung Pige, om hendes en Gang indledede og allerede mere eller mindre offentlig bestemte Giftermaal ikke kommer i Stand. Støvet er derved ligesom faldet af Sommerfuglens Vinger; Bruden har tabt sin første Jomfrueligheds Glans.“ Her er sikkert en væsentlig medvirkende Grund, og før jeg gaar videre, skal jeg fremhæve et andet Punkt, hvor Statsraadens nøje Kjendskab til russiske Forhold sikkert ogsaa har truffet det Rette. Det er Spørgsmaalet om, hvorfor Valdemar Kristian maatte rejse den lange Omvej over Novgorod for fra Vilna at naa Moskov. Var Greven rejst den lige Vej, siger Statsraad Lange, „vilde han være ankommen lige før Jul, under hvilken den ortodoxe Zar efter Datidens Anskuelser næppe kunde have modtaget sin Gjest med tilbørlig Prunk og Pragt. Strax i Begyndelsen af det nye Aar maa han heller ikke komme; den 5. Januar er en af de strengeste Fastedage i Kalenderen. Først efter Helligtrekonger og den store Vandindvielsesfest holder Greven den 21. Januar 1644 sit Indtog i Kreml.“

At de Danske følte, at Michail Feodorovitsch trods Alt holdt Haanden over dem, skal efter Dr. G. ses af to Breve, som Marskal Pentz skrev til Præsten Mathias Velhaver 3 Timer efter den nævnte Zars Død. Han indskærper heri, at de Danske indtil videre skulle holde sig i deres Gaarde; for at undgaa enhver unødigt Irritation maa de ikke vise sig paa Gaderne. Det er da ogsaa langt fra, at den ny Zar Alexiej Michailovitsch er den mod Greven og de Danske saa vennetsæle Fyrste, som det strax kunde synes. Allerede den 17. Juli 1645 befaler han, at de Strelitzer, der bleve saarede ved Grevens mislykkede Flugtforsøg gjennem den Tverske Port, skulle have Pengegaver, og den ovfr. S. 289 nævnte Simon Schakovskij bliver dømt til Baalet, en Straf, der dog blev forandret til Forvisning. Forfølgelsen mod Velim Bjansli (ovfr. S. 324—5) er altsaa ikke enestaaende, og hertil kan

endnu føjes, at den 1643 i Moskov opførte protestantiske Kirke (ovfr. S. 294—5) i 1646 efter Zarens Befaling blev flyttet udenfor Byen.

Efter Dr. G. lagde de teologiske Stridigheder i høj Grad Beslag paa Datidens russiske Samfund, og som den, der ved denne Lejlighed særlig stod det imod, spiller Præsten Mathias Velhaver en væsentlig Rolle; der berettes bl. A. om, hvorledes en tydsk Kønvertit Ivan Dorn forgjæves forsøger at bestikke ham. Han staar da ogsaa fra dansk Side væsentlig alene, thi naar det meddeles, at den ovfr. S. 242 nævnte Kammerjunker Georg Lode (Jurij Lot) deltager i den sidste teologiske Mundkamp, maa det tillige oplyses, at dennes Deltagelse er væsentlig betydningsløs. Om den i Wibergs Præstehistorie (I, S. 329) nævnte Everdrup Præst Rasmus Hansen, der skal have været „Præst for Grev Valdemar i Rusland“, forlyder der ingensteds Noget, saa han skal muligvis henføres til Grevens første Ruslandsrejse i 1641.

Forøvrigt synes Valdemar Kristians Følge paa forskjellig Maade at have givet Russerne god Grund til Forargelse. Ogsaa Dr. G. benytter den ovfr. S. 257 og 324 nævnte anonyme patriotiske Skribent, som han betegner som en Munk uden stor Dannelse, men som, efter Alt hvad han meddeler, maa have gjort flittige og nøjagtige lagttagelser. Efter ham aabnede flere af de Danske strax efter deres Ankomst til Moskov Værtshuse dér, hvor de trak deres egne Landsmænd op men først og fremmest Russerne, som de saa endda haanede. Ja de Danske haanede ogsaa Zaren, Patriarken og Bojarene, skjød med Lerkugler efter de Strelitzer, der vare satte til Vagt om dem, og krænkede baade i Ord og Gjerning russiske Kvinder. Men værst var dog deres Opførsel mod den ortodoxe Kirke. De haanede dens Ritus og Russernes mange Korsninger, de skjød til Maals efter de hellige Billeder, som de kunde se fra Grevens Gaard, ja en Gang styrtede de endda nogle saadanne Billeder ned fra deres Plads. Det kan herefter godt forstaas, at der maatte voxte et stærkt Had op imod disse Urostiftere, og Dr. G., der iøvrigt erkjender den Büschingske Beretnings væsentlige Rigtighed, gjør særlig

opmærksom paa, at dens Meddelelse om de russiske Bispers Indvielse (se ovfr. S. 283) er tendentiøs og fuldstændig falsk. Han gaar forøvrigt ud fra, at Beretningen i Büschings Magazin ikke er forfattet af Mathias Velhaver (jfr. ovfr. S. 238).

Naar det ovfr. S. 313 er antaget, at Nickel Helmer Kock ikke har været i Moskov samtidig med Valdemar Kristian, er dette urigtigt. Dr. G. oplyser, at det var ham, der bragte Kristian IV's Brev af 10. Januar 1644 (ovfr. S. 278) til Moskov. Og naar det ovfr. S. 263 er meddelt, at Greven anden Gang skal være dragen til Rusland mere efter sin Faders Ønske end af egen Lyst, synes dette at blive bekræftet af Dr. G., der oplyser, at Valdemar Kristian slet ikke var tilfreds med sit første Ophold i Moskov. Da han ikke ved det var anmeldt som Kongesøn men kun som Gesandt, kunde han f. Ex. ikke møde for Zaren med Kaarde ved Siden (jfr. ovfr. S. 265), og Prestaverne vare paa denne Rejse ikke altid høflige imod ham, ja en af dem skal en Gang have givet ham en velment Lussing. Man maa herefter næsten forundres over, at han indlod sig paa den anden Rejse. — Der har dog muligvis været Noget i, at man gjerne i Danmark vilde have ham fra Haanden.

Rettelser.

Side 23 L. 12 f. n. III, læs: II.

— 214 - 17 f. o. E. Bauer, læs: A. Bauer.
